

Original Paper

Determination of attitude and knowledge in environmental behavior of citizens in Gorgan, northern Iran (2017)

Danial Bagheri (M.A)¹, Reza Ali Mohseni (Ph.D)^{*2}, Seyed Mohammad Sadegh Mahdavi (Ph.D)³

¹Ph.D Candidate in Sociology, Babol Branch, Islamic Azad University, Babol, Iran. danielbagherii@gmail.com ORCID ID: 0000-0002-8100-9204

²*Corresponding Author, Associate Professor in sociology, Central Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran. mohseni.net14@gmail.com ORCID ID: 0000-0002-9741-7085

³Professor in Sociology, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran. ORCID ID: 0000-0002-1285-464X

Abstract

Background and Objective: Environmental hazards are one of the most important threats to human health. The dramatic increase in population and new lifestyles has led to a variety of environmental problems and outbreaks of illness. This study was conducted to determine the attitude and knowledge in environmental behavior of citizens of Gorgan city, north of Iran.

Methods: This descriptive-analytic study was carried out on 400 people (209 men and 191 women) in Gorgan citizens in northern Iran during 2017. A multi-stage sampling method was used to select the samples. The city of Gorgan was divided into 3 categories according to urban divisions, and the neighborhoods within the classes were considered as clusters. 40% of the neighborhoods were randomly assigned to each study. The instruments used for collecting data were demographic questionnaire and knowledge, attitude and environmental behavior questionnaires.

Results: The level of environmental attitudes and environmental knowledge of the citizens was poor and their Pro-environment behavior was highly valued. Persons with higher age, higher education and level of employment had better environmental behaviors ($P<0.05$). There was a significant and inverse relationship between environmental attitude and environmental behavior ($P<0.05$). Increasing bio-environmental knowledge led to an increase in bio-environmental behavior ($P<0.05$).

Conclusion: The level of knowledge and environmental attitude of Gorgan citizens was weak and their pro-environmental behaviors were strong.

Keywords: Environment, Knowledge, Attitude, Behavior, Citizen, Gorgan, Iran

Received 14 Nov 2017

Revised 28 Nov 2017

Accepted 9 Dec 2017

Cite this article as: Danial Bagheri, Reza Ali Mohseni, Seyed Mohammad Sadegh Mahdavi. [Determination of attitude and knowledge in environmental behavior of citizens in Gorgan, northern Iran (2017)]. J Gorgan Univ Med Sci. 2019 Winter; 20 (4): 89-96. [Article in Persian]

تعیین نگرش و دانش در رفتار زیست محیطی شهروندان شهر گرگان (۱۳۹۶)

دانیال باقری^۱، دکتر رضاعلی محسنی^{۲*}، دکتر سیدمحمدصادق مهدوی^۳

۱- دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی، واحد بابل، دانشگاه آزاد اسلامی، بابل، ایران. danielbagherii@gmail.com کد ارکید 0000-0002-8100-9204

۲- دانشیار جامعه‌شناسی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران. کد ارکید 0000-0002-9741-7085

۳- استاد جامعه‌شناسی، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران. کد ارکید 0000-0002-1285-464X

چکیده

زمینه و هدف: مخاطرات زیست محیطی یکی از مهم‌ترین عوامل تهدیدکننده سلامت انسان‌ها است. رشد چشمگیر جمعیت و سبک زندگی نوین موجب بروز انواع مشکلات زیست محیطی و شیوع بیماری‌ها شده است. این مطالعه به منظور تعیین نگرش و دانش در رفتار زیست محیطی شهروندان شهر گرگان انجام شد.

روش بررسی: این مطالعه مقطعی توصیفی - تحلیلی روی ۴۰۰ نفر (۲۰۹ مرد و ۱۹۱ زن) از شهروندان شهر گرگان طی سال ۱۳۹۶ انجام شد. برای انتخاب نمونه‌ها از روش نمونه‌گیری چند مرحله‌ای استفاده گردید. شهر گرگان طبق تقسیمات شهری به ۳ طبقه تقسیم شد و محله‌های درون طبقات به عنوان خوشه در نظر گرفته شدند. از هر منطقه ۴۰ درصد محلات به صورت تصادفی وارد مطالعه شدند. ابزارهای مورد استفاده برای جمع‌آوری داده‌ها پرسشنامه جمعیت شناختی و پرسشنامه‌های دانش، نگرش و رفتار زیست محیطی بود.

یافته‌ها: سطح نگرش و دانش زیست محیطی شهروندان ضعیف و رفتار حامی محیط زیست آنان قوی ارزیابی شد. افراد با سن بالاتر، تحصیلات بالاتر و میزان اشتغال رفتار حامی محیط زیست بهتری داشتند ($P < 0/05$). بین نگرش زیست محیطی با رفتار حامی محیط زیست رابطه آماری معنی‌دار و معکوس یافت شد ($P < 0/05$). افزایش دانش زیست محیطی سبب افزایش رفتار حامی محیط زیستی گردید ($P < 0/05$).

نتیجه‌گیری: سطح دانش و نگرش زیست محیطی شهروندان گرگان ضعیف و رفتار حامی محیط زیستی آنان قوی ارزیابی شد.

کلید واژه‌ها: محیط زیست، دانش، نگرش، رفتار، شهروند گرگان

* نویسنده مسؤول: دکتر رضاعلی محسنی، پست الکترونیکی mohseni.net14@gmail.com

نشانی: تهران، میدان امام حسین، ابتدای خیابان دماوند، جنب بیمارستان بوعلی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، مجتمع دانشگاهی ولیعصر(عج)، دانشکده علوم اجتماعی

و روانشناسی، پ ۴۴۹۲، کدپستی ۳۴۳۵۳-۱۷۱۱۷، تلفن ۰۲۱-۳۶۶۰۰۷۳۱-۳۳۳۰۱۸۷۵، شماره ۳۳۳۰۱۸۷۵

و وصول مقاله: ۱۳۹۶/۸/۲۳، اصلاح نهایی: ۱۳۹۶/۹/۷، پذیرش مقاله: ۱۳۹۶/۹/۱۸

مقدمه

بازمی‌گردد و عوامل اقتصادی و اجتماعی مانند وضعیت معاش، سطح آموزش، تغذیه، مسکن و اشتغال عوامل اجتماعی هستند (۵) و تامین این عوامل به خودی خود، باعث کاهش بیماری و حرکت افراد جامعه به سمت سلامت کامل در طیف سلامت خواهد شد (۶). در طول دودهم گذشته، توجه سازمان بهداشت جهانی به‌طور جدی به عوامل تعیین‌کننده سلامت اجتماعی معطوف بوده است. به طوری که این عوامل، غیر از مراقبت‌های پزشکی و بالینی، می‌تواند تحت تاثیر سیاست‌های اجتماعی قرار گرفته و سلامتی را به نحوی قدرتمند شکل دهند (۷). بر اساس دیدگاه نوین پزشکی، شرایط محیطی و اجتماعی که فرد در آن متولد شده و رشد یافته بیش از عوامل بیولوژیکی در سلامت جوامع موثر است (۸).

در خصوص اهمیت عوامل اجتماعی موثر بر سلامت می‌توان به نتیجه تحقیقاتی که در خصوص علل بار بیماری‌ها انجام شده؛ اشاره کرد. طبق این مشاهدات، بیشتر بار بیماری‌ها و اکثر نابرابری‌های دنیا از عوامل اجتماعی موثر بر سلامت ناشی می‌شود (۹). به عنوان مثال،

تأمین و ارتقای سلامت نیاز به سیاست‌ها و راهبردهای مشخص دارد (۱). رفتارهای مسؤولانه در قبال محیط زیست یکی از این راهبردها است (۲) که نیازمند اطلاعات و شاخص‌های دقیقی است. برای افزایش امید زندگی و کاهش مرگ و میر در سنین مختلف و در پهنه وسیع کشور، عوامل و دلایل قطع‌کننده زندگی و منهدم‌کننده عمر را بایستی شناخت و برای مقابله با آنها برنامه‌ریزی کرد (۳). یکی از این مخاطرات تهدیدکننده سلامت آلودگی‌های آب، خاک و هوا است که در قرن اخیر به واسطه فعالیت‌های صنعتی و زیستی انسان تشدید شده است (۴). پژوهش‌های متخصصین حوزه مدیریت سلامت نشان داده آنچه که از آن به عنوان نظام سلامت یاد می‌شود؛ تنها حدود ۲۰ تا ۲۵ درصد به موارد بالینی مانند پزشک، بیمارستان و دارو بستگی دارد. در حالی که ۷۵ تا ۸۰ درصد تامین سلامت جامعه، به عوامل اجتماعی موثر بر سلامت (Social Determinants of Health: SDH)

مهم‌ترین آنهاست. بیماری‌های قلبی عروقی (۳۹ درصد)، سرطان (۱۰ درصد)، بیماری‌های تنفسی (۸ درصد) و حوادث غیر عمد (۷ درصد) آمار مرگ و میر در ایران را به خود اختصاص داده‌اند (۱۹-۲۲). لذا می‌توان ابراز داشت سلامتی و بیماری، دو واژه جدا از هم نیستند و شاید بتوان عبارت عوامل اجتماعی موثر بر بیماری را مترادف عوامل اجتماعی موثر بر سلامتی به کار بست. پیوند علوم پزشکی و اجتماعی می‌تواند موجب ارتقا سطح سلامت جامعه و پیشگیری از ابتلا به بیماری‌ها گردد (۵). یکی از عوامل موثر بر سلامتی افراد بررسی رفتارهای زیست‌محیطی و بهداشتی در محیط منزل و جامعه است. لذا این مطالعه به منظور تعیین نگرش و دانش در رفتار زیست‌محیطی شهروندان شهر گرگان انجام شد.

روش بررسی

این مطالعه مقطعی توصیفی - تحلیلی روی ۴۰۰ نفر (۲۰۹ مرد و ۱۹۱ زن) از شهروندان شهر گرگان طی سال ۱۳۹۶ انجام شد.

جمعیت شهر گرگان براساس سرشماری عمومی نفوس و مسکن در سال ۱۳۹۵، تعداد ۳۵۰۶۷۶ نفر اعلام شده است. با توجه به تقسیمات شهری، گرگان به سه طبقه تقسیم شد و محله‌های درون طبقات به عنوان خوشه در نظر گرفته شدند. به صورتی که از هر منطقه ۴۰ درصد محلات به طور تصادفی به عنوان خوشه وارد مطالعه شدند. در این تحقیق نمونه‌ها از هر سه منطقه انتخاب شدند تا گویای طبقات و اقشار مختلف شهری باشند.

ابزارهای مورد استفاده برای جمع‌آوری داده‌ها پرسشنامه جمعیت شناختی و پرسشنامه‌های دانش، نگرش و رفتار زیست‌محیطی بود. پرسشنامه شامل اطلاعات دموگرافیک، نظیر سن، سطح تحصیلات، وضعیت شغلی، وضعیت تأهل، جنس و ۱۱ پرسش در حوزه نگرش زیست‌محیطی، ۱۱ پرسش در حوزه دانش زیست‌محیطی و ۲۰ پرسش در حوزه رفتارهای حامی محیط زیست بود. روایی این پرسشنامه از طریق مشاوره با کارشناسان و خبرگان مورد تأیید قرار گرفت. برای تعیین پایایی، مقدار آلفای کرونباخ ۰/۴۰ (پایلوت) از افرادی که به تصادف در ابتدای کار انتخاب شدند؛ از پایایی قابل قبولی (آلفای کرونباخ = ۰/۸۹) برخوردار بود.

برای متغیر نگرش زیست‌محیطی از مقیاس پارادایم نوین زیست‌محیطی (۲۳) استفاده شد. این پرسشنامه شامل ۱۱ بخش است. پاسخ‌های مربوط به هر کدام از بخش‌ها روی طیف ۵ درجه‌ای لیکرت قرار داشت. این بخش‌ها در ۵ شاخص محدودیت در رشد، مخالفت با انسان محوری، شکننده بودن تعادل طبیعت، اعتقاد به عدم تسلط انسان بر طبیعت و امکان بحران‌های زیست‌محیطی مشخص شده؛ به کار رفت. نمره ۱۱ نمایانگر کمترین و نمره ۵۵ نمایانگر بیشترین نمره نگرش زیست‌محیطی جامعه نمونه بود (۲۴). برای سنجش متغیر دانش زیست‌محیطی از پرسشنامه ۱۱ بخشی استاندارد استفاده شد. بخش‌ها شامل اطلاعات عمومی درباره اهمیت و نقش

این موضوع که چرا اکثر بیماری‌های دنیا در کشورهای فقیر وجود دارند و این که چرا اکثر بیماری‌ها در کشورهای پیشرفته نیز گریبانگیر افراد فرودست جامعه هستند؛ بستگی به عوامل اقتصادی، اجتماعی و دسترسی‌های این افراد به منابعی مانند آب سالم، منابع طبیعی، رفاه و شغل دارد (۱۰). در اهداف توسعه هزاره (Millennium Development Goals) که اساس اهداف توسعه‌ای سازمان ملل در هزاره سوم هستند؛ بر اهمیت و اثر SDH بر توسعه سلامت در کشورها تأکید شده است (۷). در گذشته مهم‌ترین عامل مرگ و میر ابتلا به بیماری‌های عفونی و آگیردار بود؛ اما امروزه همراه با تحولات ایجاد شده در سال‌های اخیر نوع بیماری‌ها نیز تغییر کرده است. به طوری که بیماری‌های عفونی جای خود را به بیماری‌های قلبی و عروقی و سرطان داده است (۱۱). تحقیقات اخیر نشان می‌دهد محیط کار غیربهداشتی، شهرنشینی و اشتغال در بخش خدمات، آلودگی‌های صنعتی، فقر و نابرابری‌های اقتصادی عواملی موثر بر مرگ و میر نوزادان در عصر جدید هستند که به واسطه صنعتی شدن به وجود آمده است (۳). یافته‌های مطالعات دیگری نشان می‌دهند که مخاطرات زیست‌محیطی نوین با مرگ و میر نوزادان در محیط‌های صنعتی مرتبط است (۱۲ و ۱۳). علی‌رغم کارکردهای مثبت صنعتی شدن؛ اما مدرنیته از جمله عوامل مهمی است که بر سبک زندگی زیست‌محیطی و سلامت جوامع اثرگذار بوده و متغیرهای خطرآفرینی از جمله انواع بیماری‌ها را وارد زندگی مردم نموده است (۱۴ و ۱۵).

نگرش زیست‌محیطی مجموعه‌ای از تمایلات، احساسات، عقاید و قضاوت‌های یک فرد نسبت به یک پدیده یا رخداد زیست‌محیطی در زندگی است (۱۵). یکی از پیش‌فرض‌های اساسی در مطالعات محیط زیست این است که بسیاری از مشکلات زیست‌محیطی را می‌توان با افزایش آگاهی عمومی در مورد محیط زیست برطرف کرد (۱۶). به عبارت دیگر، اعتقاد بر این است که افزایش سطح دانش زیست‌محیطی کلید حل بسیاری از مشکلات زیست‌محیطی است (۱۷).

بهبود سلامت نیازمند ایجاد تغییر در عوامل اجتماعی، زیست‌محیطی، اقتصادی و رفتارهای بهداشتی است. نتایج یک روندپژوهی ۲۳ ساله در ایران نشان داد ناهنجاری‌های مادرزادی و کروموزومی در ۲۳ سال گذشته همواره در حال افزایش بوده و در فاصله سال‌های ۸۰-۱۳۵۸ حدود ۴ برابر (از ۰/۶۲ درصد به ۲/۵۳ درصد) شده و سرعت این افزایش در دوران جنگ بیشتر بوده است. این افزایش می‌تواند در ارتباط با عوارض ناشی از جنگ و آلودگی‌های محیط زیست و دیگر عوامل محیطی باشند (۱۸).

با نگاهی به چهار عامل مرگ و میر در ایران در خواهیم یافت که علل اصلی این مسایل ریشه در مناسبات اجتماعی و اقتصادی دارد که رفتارهای زیست‌محیطی و تغییر الگوهای سبک زندگی یکی از

میانگین و انحراف معیار $3/64 \pm 0/44$ قوی ارزیابی شد (جدول ۲).
بین جنسیت با رفتارهای حامی محیط زیست رابطه آماری
معنی داری یافت نشد.

بین سن و رفتارهای حامی زیست محیط رابطه آماری معنی داری
یافت شد. به طوری که هر چه سن افراد بالاتر بود؛ رفتار حامی
محیط زیستی بهتری داشتند ($P < 0/05$).

متغیرها	فراوانی (درصد)	
جنس	زن ۱۹۱ (۴۷/۸)	
	مرد ۲۰۹ (۵۲/۲)	
سن (سال)	کمتر از ۲۰ ۳۹ (۹/۷۶)	
	۲۱-۳۰ ۱۱۹ (۲۹/۷)	
	۳۱-۴۰ ۱۲۸ (۳۲/۱)	
	۴۱-۵۰ ۶۲ (۱۵/۵)	
	۵۱ و بیشتر ۵۲ (۱۳/۱)	
وضعیت تأهل	مجرد ۱۲۷ (۳۱/۸)	
	متأهل ۲۲۲ (۵۵/۵)	
	بدون همسر ۵۱ (۱۲/۷)	
سطح تحصیلات	دیپلم و زیر دیپلم ۱۰۸ (۲۷)	
	فوق دیپلم و لیسانس ۱۹۳ (۴۸/۳)	
	فوق لیسانس و بالاتر ۹۹ (۲۴/۷)	
وضعیت اشتغال	بیکار و بیکار جویای کار ۱۵۷ (۳۹/۳)	
	اشتغال پاره وقت ۴۳ (۱۰/۷)	
	اشتغال تمام وقت ۲۰۰ (۵۰)	

سطح تحصیلات و اشتغال با رفتار حامی محیط زیستی تفاوت
آماري معنی داری نشان داد ($P < 0/001$). شهروندان با شغل تمام
وقت بیشترین فراوانی ($10/93 \pm 77/25$) را داشتند (جدول ۳ و ۴).

رابطه همبستگی بین نگرش زیست محیطی و دانش زیست محیطی
با ابعاد پنجگانه رفتار حامی محیط زیستی (مصرف آب، آلاینده،
مصرف (گاز) انرژی، مصرف برق و بازیافت) در جدول ۵ نشان
داده شده است. بین نگرش زیست محیطی با رفتار حامی محیط
زیستی رابطه آماری معنی دار و معکوس یافت شد ($P < 0/001$). بین
دانش زیست محیطی با رفتار حامی محیط زیستی رابطه آماری
معنی داری وجود داشت ($P < 0/001$). بدین معنا که با ارتقاء دانش
زیست محیطی رفتار زیست محیطی قوی تر شد.

بحث

نتایج مطالعه ما حاکی از رابطه آماری معنی دار و معکوس بین متغیر
نگرش زیست محیطی با رفتارهای حامی محیط زیست بود. بدین
معنی که هر چه نگرش زیست محیطی شهروندان بیشتر بود؛ رفتار
حامی محیط زیست در سطح پایین تری قرار می گرفت. این یافته
مخالف یافته Aydin و Cepni (۲۸) و Plavsic (۲۹) و همسو با
مطالعه فاضلی و جعفر صالحی (۳۰) است. فاضلی و جعفر صالحی
(۳۰) ارتباط مثبتی بین نگرش زیست محیطی و رفتارهای
زیست محیطی را نشان ندادند و در مطالعه خود شکاف بین دانش،

محیط زیست در زندگی انسان بود و پاسخگویان از چهار گزینه
مورد نظر، بایستی پاسخ درست را انتخاب می کردند. نمره پاسخ
صحیح یک و پاسخ غلط یا بی جواب صفر در نظر گرفته شد. در
سنجش این متغیر نمره ۱۱ بالاترین سطح سواد زیست محیطی و نمره
صفر پایین ترین سطح در نظر گرفته شد (۲۵).

برای سنجش رفتارهای حامی محیط زیست از پاسخ گو خواسته
شد که رفتار خود را در مورد ۲۰ بخش مؤلفه های رفتار
زیست محیطی (مصرف انرژی، مصرف آب، مصرف گرایی سبز،
حفاظت از منابع زیست محیطی و استفاده از وسایل بازیافتی) ابراز
نماید. این بخش ها در مقیاس ۵ درجه ای لیکرت قرار داشت که با
سطح سنجش رتبه ای اندازه گیری شد. بدین ترتیب نمره ۲۰ کمترین
و نمره ۱۰۰ بالاترین نمره زیست محیطی در نظر گرفته شد (۲۶ و ۲۷).

داده های جمع آوری شده با استفاده از نرم افزار آماری SPSS-18
تجزیه و تحلیل شدند. برای مقایسه رفتارهای زیست محیطی بین دو
جنس از آزمون تی مستقل استفاده شد. از آزمون همبستگی پیرسون
برای تعیین رابطه بین متغیرهای سن، نگرش، دانش با رفتار
زیست محیطی استفاده شد. برای مقایسه رفتار زیست محیطی در بیش
از دو گروه از آزمون آنالیز واریانس استفاده شد و در صورت
معنی دار شدن این آزمون، برای مقایسه دو به دو زیر گروه ها از
آزمون توکی استفاده شد. سطح معنی داری تمامی آزمون ها کمتر از
۰/۰۵ در نظر گرفته شد.

یافته ها

میانگین سنی شرکت کنندگان در مطالعه ۳۳ سال در محدوده
سنی ۱۷ سال و ۶۲ سال بود. بیشترین فراوانی با ۱۴۲ نفر (۳۵/۵
درصد) مربوط به رده سنی ۲۰ تا ۲۹ سال بود. ۱۲۷ نفر (۳۲/۱
درصد) مجرد، ۲۲۲ نفر (۵۶/۱ درصد) متأهل و ۴۷ نفر (۱۱/۸
درصد) بدون همسر بودند. نیمی از پاسخگویان اشتغال تمام وقت
داشتند و وضعیت اشتغال نیمی دیگر به صورت اشتغال پاره وقت،
بیکار و بیکار جویای کار بود. سطح تحصیلات ۱۶۴ نفر (۴۱/۱
درصد) زیر دیپلم، دیپلم و فوق دیپلم، ۱۳۷ نفر (۳۴/۲ درصد)
لیسانس و تعداد ۹۹ نفر (۲۴/۷ درصد) فوق لیسانس و بالاتر بود
(جدول یک).

نگرش شهروندان نسبت به محیط زیست در ۴۹ درصد متوسط،
۴۷ درصد ضعیف و ۳ درصد خیلی ضعیف بود. نگرش
زیست محیطی افراد با میانگین و انحراف معیار $2/48 \pm 0/03$ ضعیف
ارزیابی شد (جدول ۲). دانش شهروندان نسبت به محیط زیست در
۳۴/۸ درصد ضعیف، ۲۷/۸ درصد متوسط و ۲۱/۳ درصد خیلی
ضعیف بود. دانش زیست محیطی شهروندان با میانگین و انحراف
معیار $2/42 \pm 0/53$ ضعیف ارزیابی شد (جدول ۲). رفتار حامی
محیط زیستی تعداد یک نفر (۰/۳ درصد) خیلی ضعیف و ۱۷۲ نفر
(۴۳/۱ درصد) قوی بود. رفتار حامی محیط زیستی شهروندان با

جدول ۲: توزیع فراوانی تجمعی نگرش و دانش زیست محیطی و رفتار حامی محیط زیست شهروندان شهر گرگان (سال ۱۳۹۶)

متغیرها	فراوانی (درصد)	میانگین	p-value
نگرش زیست محیطی	خیلی ضعیف	۱۲ (۳)	۰/۰۰۱
	ضعیف	۱۸۷ (۴۷)	
	متوسط	۱۹۵ (۴۹)	
	قوی	۴ (۱)	
	خیلی قوی	۰ (۰)	
دانش زیست محیطی	خیلی ضعیف	۸۵ (۲۱/۳)	۰/۰۰۱
	ضعیف	۱۳۹ (۳۴/۸)	
	متوسط	۱۱۱ (۲۷/۸)	
	قوی	۴۸ (۱۲)	
	خیلی قوی	۱۶ (۴)	
رفتار حامی محیط زیست	خیلی ضعیف	۱ (۰/۳)	۰/۰۰۱
	ضعیف	۳۴ (۱۰/۸)	
	متوسط	۱۱۷ (۲۹/۳)	
	قوی	۱۷۲ (۴۳/۱)	
	خیلی قوی	۶۶ (۱۶/۵)	

جدول ۳: مقایسه رفتار حامی محیط زیستی بر حسب سطح تحصیلات و اشتغال شهروندان شهر گرگان (سال ۱۳۹۶)

متغیرها	میانگین و انحراف معیار	آماره F	p-value
سطح تحصیلات	دیپلم و کمتر	۶۲/۲۰ ± ۱۳/۴۳	۰/۰۰۱
	کاردانی و لیسانس	۷۰/۵۹ ± ۱۴/۷۴	
	فوق لیسانس و بالاتر	۷۴/۵۹ ± ۱۱/۵۰	
وضعیت اشتغال	بیکار جویای کار	۶۲/۹۷ ± ۱۴/۴۱	۰/۰۰۱
	اشتغال نیمه وقت	۶۳/۶۸ ± ۱۰/۵۵	
	اشتغال تمام وقت	۷۷/۲۵ ± ۱۰/۹۳	

جدول ۴: مقایسه رفتار حامی محیط زیستی بر حسب سطح تحصیلات و اشتغال شهروندان شهر گرگان (سال ۱۳۹۶)

متغیرها	مقایسه	p-value
سطح تحصیلات	فوق لیسانس و بالاتر در مقایسه با دیپلم و کمتر	۰/۰۰۱
	فوق لیسانس و بالاتر در مقایسه با کاردانی و لیسانس	۰/۰۴۰
	دیپلم و کمتر در مقایسه با کاردانی و لیسانس	۰/۰۰۱
وضعیت اشتغال	اشتغال تمام وقت در مقایسه با بیکار جویای کار	۰/۰۰۱
	اشتغال نیمه وقت در مقایسه با بیکار جویای کار	۰/۹۴۳
	اشتغال نیمه وقت در مقایسه با اشتغال تمام وقت	۰/۰۰۱

جدول ۵: همبستگی بین نگرش و دانش زیست محیطی با رفتارهای زیست محیطی شهروندان شهر گرگان (سال ۱۳۹۶)

متغیرها	مقدار همبستگی پیرسون	p-value
نگرش	رفتار	۰/۲۸۲
	مصرف آب	۰/۲۳۳
	آلاینده	۰/۱۴۴
	مصرف (گاز) انرژی	۰/۲۰۹
	مصرف برق	۰/۲۲۳
	بازیافت	۰/۲۸۷
دانش	رفتار	۰/۲۱۳
	مصرف آب	۰/۲۱۲
	آلاینده	۰/۱۵۳
	مصرف (گاز) انرژی	۰/۱۹۱
	مصرف برق	۰/۱۲۱
	بازیافت	۰/۱۴۳

مصرف رسانه‌ای و شبکه‌های اجتماعی کاذب است و منجر به بروز رفتارهای حامی محیط زیست نخواهد شد.

نتایج مطالعه ما نشان داد افراد متأهل رفتار حامی محیط زیست بهتری داشتند. مطالعات Taberero و Hernández (۳۷) و Stoddart و همکاران (۴۳) نشان داده این تفاوت لزوماً به دلیل داشتن دغدغه نسبت به محیط زیست نیست و بیشتر به دلیل صرفه‌جویی در مصرف انرژی است.

بر اساس یافته‌های مطالعه حاضر بین وضعیت تحصیلی و رفتار زیست محیطی رابطه آماری معنی‌داری وجود داشت. در تبیین این فرضیه می‌توان گفت هر چه افراد تحصیلات بالاتری داشته باشند؛ آموزش‌های بیشتری در حوزه‌های مختلف دریافت نموده‌اند که باعث ارتقاء سطح میانگین نمره رفتارهای زیست محیطی می‌گردد. اسلامی و همکاران (۴۴) و Huang (۴۲) مطالعه کتاب‌های غیردرسی و اثر اینترنت را در تحریک دغدغه‌های زیست محیطی افراد با تحصیلات بالاتر مورد توجه قرار داده‌اند.

نتایج مطالعه ما نشان داد افراد دارای شغل ثابت، رفتار بهتری در قبال محیط اطراف خود دارند. افرادی که شغل پاره وقت دارند و با بیکار هستند؛ به لحاظ پایگاه اقتصادی و اجتماعی در سطح پایین‌تری قرار گرفته و نسبت به سلامت فردی و اجتماعی خود حساسیت کمتری نشان می‌دهند. رفتارهای ناسالم در میان افرادی که در جایگاه اجتماعی پایین با امکانات ضعیف‌تر زندگی می‌کنند؛ شایع‌تر است (۱۰). در واقع دسترسی نابرابر به منابع و موقعیت بهداشتی ضعیف، نوع زندگی پرخطر را برای آنها فراهم می‌سازد. این رفتارهای پرخطر شامل استعمال دخانیات، مصرف بی‌رویه الکل، عدم فعالیت بدنی و عادات غلط غذایی و درگیر بودن در فعالیت‌های خطرناک جنسی است. از آنجایی که این رفتارها به بهداشت مربوط می‌شوند؛ می‌توان آنها را به عنوان عوامل متمایز سلامت از نظر اقتصادی اجتماعی در نظر گرفت (۱۲).

با توجه به معنی‌داری رابطه متغیر سن و رفتارهای حامی محیط زیست در شهروندان می‌توان با ارایه آموزش‌های لازم به مدارس، از سنین پایین و کودکی در جهت پیشبرد الگوهای توسعه پایدار شهری گام برداشت. بر اساس نتایج به‌دست آمده در این مطالعه بین نگرش و دانش با رفتارهای زیست محیطی افراد تناقض وجود داشت که آموزش از طریق رسانه‌های جمعی از طریق فرهنگ‌سازی و تقویت رفتارهای حامی محیط زیست می‌تواند در کاستن این سطح شکاف موثر باشد. همچنین مطالعه ما نشان داد افراد با تحصیلات پایین و شرایط شغلی نامناسب ضعیف‌ترین سطح رفتارهای حامی محیط زیست را دارند. به نظر می‌رسد بسیاری از این افراد دغدغه‌های زیست محیطی دارند و یا حداقل تمایلی به آسیب رساندن به محیط پیرامون خود ندارند؛ اما به دلیل شرایط نامناسب اقتصادی و برخورداری‌های اجتماعی، رفتار آنها با الگوهای توسعه

نگرش و رفتارهای زیست محیطی را نشان دادند. در تبیین نتایج این فرضیه معتقد بود که بسیاری از مردم نگرانی‌هایی در مورد محیط طبیعی و محیط زندگی خود دارند؛ اما سطح این دغدغه‌ها در حدی نیست که منجر به رفتارهای مسئولانه زیست محیطی شود. بر اساس نتایج مطالعه ما رابطه آماری معنی‌داری بین دانش زیست محیطی با رفتار زیست محیطی پاسخگویان وجود داشت. عباس زاده و همکاران (۳۱)، رضایی و همکاران (۳۲) و Frick و همکاران (۲) دانش زیست محیطی را در رفتار زیست محیطی افراد موثر نشان دادند. فاضلی و جعفر صالحی (۳۰) ارتباط مثبتی بین دانش زیست محیطی و رفتارهای زیست محیطی نشان دادند.

در اغلب تحقیقات همواره از مدل خطی و کلاسیک بررسی دانش و نگرش، رفتارهای زیست محیطی استفاده شده است. برخی از محققین در تحقیقات خود تلاش نمودند تا تحولاتی در مدل خطی کلاسیک ایجاد نمایند (۳۶-۳۳). به نظر می‌رسد صرفاً با ارزش‌ها و نگرش‌های زیست محیطی مورد پذیرش افراد، نمی‌توان نوع رفتار و رفتار آنان را در زمینه حفاظت از محیط زیست پیش‌بینی کرد و بایستی عوامل ساختاری، موقعیتی، روان‌شناختی و اجتماعی گوناگونی از جمله فشارهای اجتماعی برای پذیرش هنجارهای جمعی، محدودیت‌های اقتصادی، عوامل عاطفی و فیزیکی که در خلق معنا برای مکان‌های زیست محیطی دخیل هستند را لحاظ نمود. اینها عواملی است که می‌توانند در کنار نگرش زیست محیطی بر رفتار زیست محیطی اثر گذاشته و یا در مواقعی این اثرگذاری را شدت بخشیده یا خنثی نمایند.

با توجه به نتایج این مطالعه، رفتارهای زیست محیطی در بین مردان و زنان تفاوت آماری معنی‌داری نداشت. Taberero و Hernández (۳۷) و Bloodhart و Swin (۳۸) نشان دادند که زنان به دلیل روحیات فرزندپروری و احساسات لطیف رفتار زیست محیطی بهتری نسبت به مردان دارند؛ اما در مطالعه Partidario و همکاران (۳۹) و مطالعه Plavsic (۲۹) جنسیت اثری بر رفتارهای زیست محیطی نداشت.

در مطالعه حاضر بین سن و رفتارهای حامی محیط زیست رابطه آماری معنی‌داری وجود داشت. در تبیین این یافته می‌توان گفت رفتارهای زیست محیطی تحت تأثیر سبک زندگی شهری جدید و مبتنی بر مصرف‌گرایی قرار گرفته است. در این رویکرد شهروندان فارغ از جنسیت از الگوهای رفتاری مشابه پیروی می‌کنند که اغلب در این الگوها بهداشت محیط در سطوح فردی و اجتماعی مورد غفلت واقع می‌شود. در مطالعه Östman (۴۰) افراد جوان به دلیل استفاده از شبکه‌های اجتماعی دارای دانش زیست محیطی بالاتری ارزیابی شدند که موجب توجه به دغدغه‌های زیست محیطی و بروز رفتارهای مسئولانه‌تر در قبال محیط زیست می‌گردد. از سوی دیگر Ho و همکاران (۴۱) و Huang (۴۲) نشان دادند دانش حاصل از

نتیجه‌گیری

نتایج این مطالعه نشان داد که سطح دانش و نگرش زیست‌محیطی شهروندان گرگان ضعیف و رفتار حامی محیط زیستی آنان قوی است.

تشکر و قدردانی

این مقاله حاصل پایان‌نامه (شماره ۱۵۶۲۰۵۰۵۹۶۱۰۰۷) آقای دانیال باقری برای اخذ درجه دکتری در رشته جامعه‌شناسی از دانشگاه آزاد اسلامی واحد بابل بود. بدین وسیله از تمامی کسانی که در فرایند انجام تحقیق مشارکت نمودند؛ صمیمانه سپاسگزاری می‌گردد.

References

- Masoudnia E, Foroozannia KH, Montazeri M. [Relationship between perceived social support and adherence to medical advices among patients with coronary heart disease after by-pass surgery]. *J Shahid Sadoughi Uni Med Sci*. 2012; 19(6): 798-806. [Article in Persian]
- Frick J, Kaiser FG, Wilson M. Environmental knowledge and conservation behavior: Exploring prevalence and structure in a representative sample. *Pers Individ Dif*. 2004 Dec; 37(8): 1597-613. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2004.02.015>
- Kim D, Saada A. The social determinants of infant mortality and birth outcomes in Western developed nations: a cross-country systematic review. *Int J Environ Res Public Health*. 2013 Jun; 10(6): 2296-335. doi: 10.3390/ijerph10062296
- Williams SJ. *Modernity and self-identity - self and society in the late modern age* (Book). 1992; 14(2): 296-98. <https://doi.org/10.1111/1467-9566.ep11343722>
- Javadi P, Pourjebeli R. [The relationship between social factors and the rate of occurring cardiovascular risk factors]. *Journal of Sociology*. 2013; 5(20): 97-114. [Article in Persian]
- Gottlieb L, Sandel M, Adler NE. Collecting and applying data on social determinants of health in health care settings. *JAMA Intern Med*. 2013 Jun; 173(11): 1017-20. doi: 10.1001/jamainternmed.2013.560
- Beck AF, Klein MD, Schaffzin JK, Tallent V, Gillam M, Kahn RS. Identifying and treating a substandard housing cluster using a medical-legal partnership. *Pediatrics*. 2012; 130(5): 831-38.
- Braveman P, Gottlieb L. The social determinants of health: it's time to consider the causes of the causes. *Public Health Rep*. 2014 Jan-Feb; 129 Suppl 2: 19-31. doi: 10.1177/00333549141291S206
- Lorch SA, Enlow E. The role of social determinants in explaining racial / ethnic disparities in perinatal outcomes. *Pediatr Res*. 2016 Jan; 79(1-2): 141-47. doi: 10.1038/pr.2015.199
- Koch CG, Li L, Kaplan GA, Wachterman J, Shishehbor MH, Sabik J, Blackstone EH. Socioeconomic position, not race, is linked to death after cardiac surgery. *Circ Cardiovasc Qual Outcomes*. 2010 May; 3(3): 267-76. doi: 10.1161/CIRCOUTCOMES.109.880377
- Mainolfi MB, Salihu HM, Wilson RE, Mbah AK. Low-level exposure to air pollution and risk of adverse birth outcomes in Hillsborough County, Florida. *J Occup Environ Med*. 2013 May; 55(5): 490-94. doi: 10.1097/JOM.0b013e31828df013
- Genowska A, Jamiołkowski J, Szafranec K, Stepaniak U, Szpak A, Pajk A. Environmental and socio-economic determinants of infant mortality in Poland: an ecological study. *Environ Health*. 2015 Jul; 14: 61. doi: 10.1186/s12940-015-0048-1

پایدار منافات دارد. بنابراین پیشنهاد می‌گردد متولیان این امر با کاستن از نابرابری‌های اجتماعی و اقتصادی و شکاف‌های طبقاتی نسبت تقویت وضعیت معیشت و ارتقاء شاخص‌های استاندارد زندگی شهری مبادرت ورزند. سطح دانش و نگرش زیست‌محیطی شهروندان گرگان پایین ارزیابی شد. می‌توان با آموزش‌های لازم توجه مردم را به درک برخی از عوامل فردی و اجتماعی که به‌طور مستقیم بر رفتارهای بهداشتی و وضعیت سلامت عمومی جامعه موثرند؛ جلب کرد. از سوی دیگر واحدهای آموزش پزشکی و درمان گران‌بالی و بهداشت عمومی می‌توانند رویه‌های معمول برای ارزیابی و پاسخگویی به نیازهای اجتماعی را از طریق ارجاعات و یا خدمات اجتماعی و حقوقی در جامعه تقویت نمایند.

- Nair M, Webster P, Ariana P. Impact of non-health policies on infant mortality through the social determinants pathway. *Bull World Health Organ*. 2011 Nov; 89(11): 778. doi: 10.2471/BLT.11.093799
- Giddens A. Risk and Responsibility. *The modern law review*. 1999; 62(1): 1-10. <https://doi.org/10.1111/1468-2230.00188>
- Dunlap RE, York R. The globalisation of environmental concern and the limits of the postmaterialist values explanation: evidence from four multinational surveys. *The Sociological Quarterly*. 2008; 49(3): 529-63.
- Salehi S. *People and the environment: a study of environmental attitudes and behavior in Iran*. Dissertation. University of Leeds. 2010; p: 106.
- Barr S. *Strategies for sustainability: citizens and responsible environmental behaviour*. Area. 2003; 35(3): 227-40. <https://doi.org/10.1111/1475-4762.00172>
- Yavari P, Abadi A, Mehrabi Y. [Mortality and changing epidemiological trends in Iran during 1979-2001]. *Hakim*. 2003; 6(3): 7-14. [Article in Persian]
- Mosavi-Jarrahi A, Mohagheghi MA. Epidemiology of esophageal cancer in the high-risk population of Iran. *Asian Pac J Cancer Prev*. 2006 Jul-Sep; 7(3): 375-80.
- Pourhoseingholi MA, Faghihzadeh S, Hajizadeh E, Gatta G, Zali MR, Abadi AR. [Trend analysis of gastric cancer and colorectal cancer mortality in Iran, 1995-2003]. *Iran J Cancer Prev*. 2011; 4(1): 38-43. [Article in Persian]
- Amani F, Kazemnejad A, Habibi R, Hajizadeh E. [Pattern of mortality trend in Iran during 1970-2009]. *J Gorgan Univ Med Sci*. 2011; 12(4): 85-90. [Article in Persian]
- Azizi F. [Projections of global mortality and burden of disease in Iran and world]. *Pajoohande*. 2009 Winter; 32(4): 259-60. [Persian]
- Dunlap RE. The new environmental paradigm scale: from marginality to worldwide use. *J Environ Educ*. 2008; 40(1): 3-18. <https://doi.org/10.3200/JOEE.40.1.3-18>
- Ghaderi N, Choupani S, Salehi S, Khoshfar Gh. [A study of social factors affecting on environmental attitudes and behavior in the Marivan city in 2014]. *Zanko J Med Sci*. 2015; 16(48): 10-18. [Article in Persian]
- Salehi S, Pazukinejad Z. [Social assessment of students' knowledge about climate change]. *Journal of Applied research in Geographical Sciences*. 2014; 14(33): 193-215. [Article in Persian]
- Ziapour A, Kianipour N, Nikbakht MR. [The sociological analysis of the environment and the people's behavior towards it in rural and urban areas in Kermanshah]. *Journal of Environmental*

- Education and Sustainable Development. 2013; 1(2): 55-67. [Article in Persian]
27. Hemayatkhah Jahromi M, Ershad F, Danesh P, Ghorbani M. [Explore environmental behavior based on the model of TPB]. Journal of Social Development. 2017; 11(3): 31-66. [Article in Persian]
28. Aydin F, Cepni O. University students' attitudes towards environmental problems: A case study from Turkey. International Journal of the Physical Sciences. 2010; 5(17): 2715-2720.
29. Plavsic S. An Investigation of gender differences in proenvironmental attitudes and behaviors. Honors Scholar Theses. University of Connecticut. 2013.
30. Fazeli M, Jafar Salehi S. [The gap between attitude, knowledge and environmental behavior of tourists]. Tourism Management Studies. 2013; 8(22): 137-61. [Article in Persian]
31. Abbaszadeh M, Bani Fatemeh H, Alizadeh M B, Alavi L. [Study of intervening effect of environmental responsible attitude on the relationship of between place attachment and environmental responsible behavior]. Journal of Applied Sociology. 2016; 27(2): 61-80. [Article in Persian]
32. Rezaei MS, Golbabaie F, Behzadi MH. [Assessing the healthcare workers' knowledge, attitude, and practice toward health, safety, and environment in an educational hospital affiliated by Iran University of Medical Sciences (2012-2013)]. J Env Sci Tech. 2017; 19(4): 347-55. [Article in Persian]
33. Nigbur D, Lyons E, Uzzell D. Attitudes, norms, identity and environmental behaviour: using an expanded theory of planned behaviour to predict participation in a kerbside recycling programme. Br J Soc Psychol. 2010 Jun; 49(Pt 2): 259-84. doi: 10.1348/014466609X449395
34. Druckman A, Chitnis M, Sorrell S, Jackson T. Missing carbon reductions? Exploring rebound and backfire effects in UK households. Energy Policy. 2011; 39(6): 3572-81. https://doi.org/10.1016/j.enpol.2011.03.058
35. Whitmarsh L, Lorenzoni I. Perceptions, behavior and communication of climate change. WIREs Climate Change. 2010; 1(2): 158-61. doi: https://doi.org/10.1002/wcc.7
36. Vicente-Molina MA, Fernández-Sáinz A, Izagirre-Olaizola J. Environmental knowledge and other variables affecting pro-environmental behaviour: comparison of university students from emerging and advanced countries. J Clean Prod. 2013; 61: 130-38. https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2013.05.015
37. Taberero C, Hernández B. Self-efficacy and intrinsic motivation guiding environmental behavior. Environ Behav. 2011; 43(5): 658-75.
38. Bloodhart B, Swim JK. Equality, harmony, and the environment: An ecofeminist approach to understanding the role of cultural values on the treatment of women and nature. Ecopsychology. 2010; 2(3): 187-94. https://doi.org/10.1089/eco.2010.0057
39. Partidario MR, Vicente G, Belchior C. Can new perspectives on sustainability drive lifestyles? Sustainability. 2010; 2(9): 2849-72. doi: https://doi.org/10.3390/su2092849
40. Östman J. The influence of media use on environmental engagement: a political socialization approach. Journal of Environmental Communication. 2014; 8(1): 92-109. https://doi.org/10.1080/17524032.2013.846271
41. Ho SS, Liao Y, Rosenthal S. Applying the theory of planned behavior and media dependency theory: Predictors of public pro-environmental behavioral intentions in Singapore. Environmental Communication. 2015; 9(1): 77-99. https://doi.org/10.1080/17524032.2014.932819
42. Huang H. Media use, environmental beliefs, self-efficacy, and pro-environmental behavior. J Bus Res. 2016; 69(6): 2206-12. https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2015.12.031
43. Stoddart MCJ, Tindall DB, Greenfield KL. Governments Have the Power? Interpretation s of climate change responsibility and solutions among canadian environmentalists. Organization and Environment: Sage Journals. 2012; 25(1): 39-58. https://doi.org/10.1177/1086026612436979
44. Eslami A, Mahmudi A, Khabiri M, NajafianRzavi SM. [The role of socioeconomic status in motvating citizens to participate in recreational sports]. J App Res Sport Management. 2014; 2(7): 89-104. [Article in Persian]